

Natur- och kulturstig i Hammarby från Calmare hagen

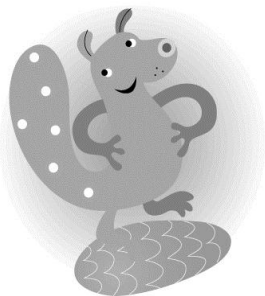
Natur- och kulturstig i Hammarby från Calmare hagen

Natur- och kulturstigen i Hammarby från Calmare hagen är gjord av Väsby Naturskyddsförening. Genom att orientera efter kartan finner man de 16 punkterna. Stigen är inte markerad i terrängen, men punkterna anges med numrerade trälöv. Stigens längd är 3 km och tar 45 min i lugn takt. En tilläggslinga är 1 km.

Välkommen ut i naturen!

Det är en naturlig rättighet:

Att få uppleva en artrik natur.

Stöd Svenska Naturskyddsföreningens arbete med att försvara våra naturliga rättigheter. Ge ditt bidrag via postgiro 90 19 09-2.

För mer information ring 08-702 65 00 eller besök www.snf.se

Svenska Naturskyddsföreningen

Väsby Naturskyddsförening

www.vasby.snf.se

Styrelse:

Ordförande: Kerstin Eng, tfn 590 864 77, Kontakt: Pelle Nordmalm, Näckrosv 17, 194 60 Upplands Väsby, tfn 590 899 11, E-post: pelle.nordmalm@snf.se.
Niklas Johansson, tfn 590 928 76, Nina Dahlberg, tfn 590 809 25 och Ulf Björck.

Natur- och kulturstig i Hammarby från Calmare hagen

Väsby Naturskyddsförening

Text och produktion: Pelle Nordmalm

för Väsby Naturskyddsförening 2002. 2:a upplagan. Får kopieras fritt för icke-kommersiellt bruk. Utdrag får kopieras med angivande av källan.

Natur- och kulturstig i Hammarby från Calmare hagen

1 Calmare hagen

Väsbyskyddsförening håller Calmare hagen öppen genom årlig slåtter, röjning och städning. Därför trivs ängs- och hagmarksväxter som backsippa, tjärblomster, gullviva, mandelblom, solvända i Calmare hagen.

Gräsmarkerna på kullarna kallas enligt 1760 års karta "Calmare hagen". De har förmodligen varit beteshagar sedan vikingatiden. Calmare hagen är både ett naturarv och ett kulturarv som kräver skötsel för att bevaras.

På 1980-talet växte hagen igen med slån och nypon. Sedan 1992 har Väsbyskyddsförening årligen röjt, städad och bedrivit slåtter i Calmare hagen. Den gamla ängs- och hagmarksfloran håller nu på att komma tillbaka år för år.

Backsipporna har ökat till cirka 5000 exemplar. Även fågellivet är rikt med bl.a. svarthätta, näktergal, rosenfink, gulsångare, mindre hackspett och stjärtmes i hagen och dess närhet.

□ Det är förbjudet att gräva upp blommor och andra växter. Backsippan är fridlyst. Låt gärna de andra blommorna stå kvar i hagen och fröa, så blommar det ännu mer nästa år!

1. STARTA i Calmare hagen. Gå stigen moturs. Slingan är cirka 3 km och tar 45 min i lugn promenad takt.

2 Småfågelholkar

Många småfågelholkar är uppsatta i träden i Calmare hagen och norrut. Det råder allmän bostadsbrist för hålbbyggare p g a att det finns för få gamla och döende träd i skogar och

tätorter. Svartvit flugsnappare, rödstjärt och mesar bygger gärna bo i holkar med 28 - 32 mm ingångsdiameter och en bottenyta på drygt 10x10 cm. Höjden kan vara 25 cm.

3 Ekticka och svavelticka

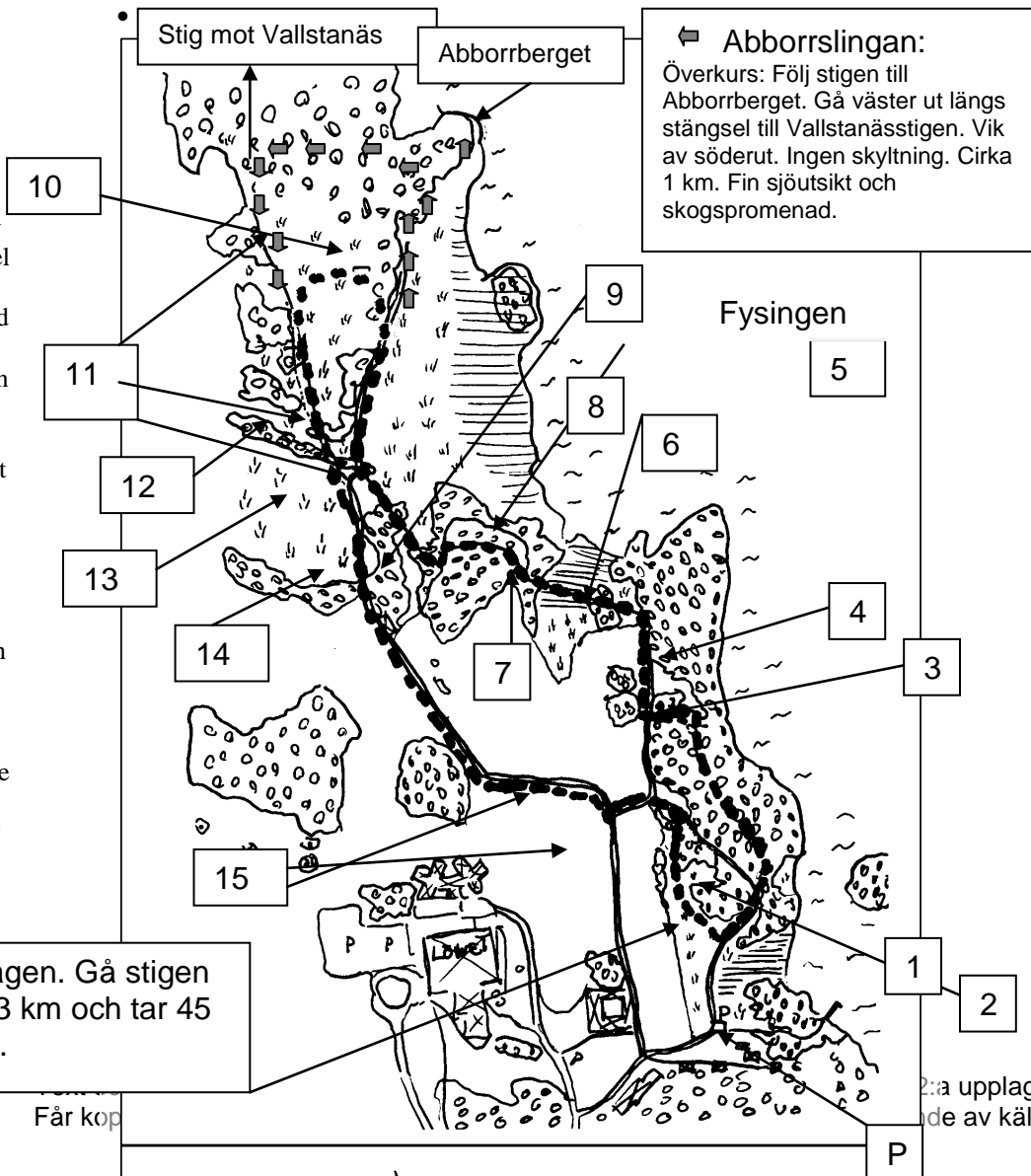
På eken finner man bl a svamparna ekticka och svavelticka. Svaveltickans fruktkropp lyser gul och går inte att missa om den finns där.

4 Ek och hasselskog

På flera ställen i Hammarby finner man rester av ek- och hasselskogar som kan ha varit så glesa att de liknade hagmarker. Ek och hassel gynnades för att de är foderväxter. Ekollon är foder för svin och hasselns löv togs till vinterfoder till kreatur. Även hasselns nötter och hasselstörar utnyttjades. Hasseln har förmåga att stå kvar även när markerna vuxit igen om den inte alltför länge skuggas av gran. Rester av hassellundar finns kvar här och på många andra ställen i Upplands Väsbys, t ex vid brukshundklubbens stuga nära Sanda gård.

5 Fysingen - natur

Fysingen är en av länets främsta fågelsjöar. I Fysingen har landets största flodkräfta fångats. Fågelarter som häckar är bl a skäggdopping, skedand, brun kärnhök. Fågelarter som ses rasta i Fysingen: alla dyk – och simänder. Fågelsång: rördromens dova tutande kan höras april – juni.

Får kop

2:a upplagan. de av källan.

P

Natur- och kulturstig i Hammarby från Calmare hagen

5 Fysingen - historia

Sjösänkningar var vanliga på 1800-talet för att vinna jordbruksmark, 1876 bestämdes att Fysingens vattenyta skulle sänkas 1,35 m. Sänkningen genomfördes inte fullständigt. 1946 sänktes sjön ytterligare 0,40 m. Vattennivån regleras genom dammluckor vid Vallstanäs. Fysingen avvattnas genom Verkaån som mynnar i Oxundasjön. Före vikingatiden var vattenståndet högre och det fanns vattenvägar från Mälaren, Oxundasjön, Verkaån genom Fysingen och vid Hargsån i öster ända upp till Markim och Orkesta. Inloppet till detta område bevakades av en stormansgård vid Runsa fornborg som var bebodd vid 500-talet. Vid Hargsån finns hällar som är ristade med runor. På botten har man funnit en lar, liten romersk husgud, som antas ha offerats i sjön före vikingatiden.

6 Vallstanäs, Skånelaholm och Torsåker

Skåneaholms röda fasad syns i norra delen av Fysingen. Säteriet anlades 1644 och har regelbundna visningstider för allmänheten. Skånela kyrka är en välbyggd östtornkyrka från 1160-talet. Torsåker kan ses öster om Fysingen. Torsåker ägdes av Anckarströms släkt som efter mordet på Gustav III bytte namn till Löwenström.

Vallstanäs ligger på Fysingens västsida inbäddat i grönskan, men väl synligt från Fysingens östra strand. Vallstanäs arrenderar jordbruksmarken vid Löwenströmska sjukhuset av landstinget.

7 Gammal ek

Denna ek med mer än 6 meters omfång kan vara mer än 500 år gammal. Varje gammal ek är ett stående naturreservat. Mer än 500 insekter i Sverige kan ha eken som värd och cirka 300 av dem är hotade arter. Det är speciellt den döende veden i eken som drar till sig mångfalden av insekter. Ekollon gillas av ekorrar, skogsmöss, vildsvin, nötväckor, hackspettar, nötkråkor, nötskrikor m fl. Nötkråkan hamstrar ekollon och hasselnötter i marken för vinterförråd som den hittar även under snötäcke. Men av de ollon som blir kvar blir det ekplantor. Vissa delar av Upplands Väsby, t ex Fresta församling, har färre ekar än vad som borde vara naturligt. På bondemark var man inte intresserad av att låta ekar växa upp och bli kronans träd. Kronans ekvirke användes av flottan.

Väsby
Naturskyddsförening

8 Stenar i rad men ingen stensträng

I linje med stranden ligger stora stenblock i rad. Isflak har plogat upp stenarna i en vacker rad. Strandlinjen har legat högre upp tidigare. Dels har sjön sänkts och dels har landhöjningen verkat. Några rester av stensträngar, hägnader från omkring 500-talet finner man inte här. På den tiden låg omgivande marker under vatten. Det finns inte heller några dokumenterade lämningar av hus eller boplatser i området. Den äldre bebyggelsen har varit samlad kring Hammarby kyrka.

9 Jättelind

Här omkring finns många olika sorters lövträd; ek, björk, asp, rönn och lind. En lind är ovanligt hög och reser sig 30 m mot himlen.

10 "Abborrängen"

På den gamla betesmarken längst norrut i Hammarby By ligger den största naturgräsmarken som Väsby Naturskyddsförening sköter som äng. På denna äng kan man finna bl a låsbräken, en liten lågvuxen ormbunke som är exklusiv för ängs- och hagmarker. Ängsbruket har fått en liten renässans i det moderna jordbruket genom att brukare kan få jordbruksstöd av EU för ängsskötsel. Ett modernt jordbruk ska inte bara ha ekonomisk livsmedelsproduktion utan också bedrivs uthålligt och bevara den biologiska mångfalden.

11 Hålväg

I kanten av Stenfiellen och korsande de Geermoränen börjar en hålväg. Hålvägen fortsätter norrut över kommungränsen. Den var stängslad med gårdsgård. En hålväg är en gammal väg som slitits av tramp så att en fåra bildas. Hålvägar bildades där man under lång tid färdats med hästar eller drivit kreatur. De kan ha formats på vikingatiden eller senare. Här är det sannolikt kreatur som drivits genom gårdsgårdar dagligen av Hammarby Bys bönder. Man hade betesmarker norr om de Geermoränen och tog in kreatur för natten till byn för att skydda dem mot rovdjur, mjölka och ta vara på spillningen. Spillningen från kreaturen användes för att gödsla

Natur- och kulturstig i Hammarby från Calmar-hagen

åkrarna. Konstgödsel kom i bruk först under senare delen av 1800-talet och under 1900-talet. Näringen till åkrarna kommer alltså från de hagmarker där kreaturen betade och från ängarna som gav vinterfoder. Därför sa man att "äng var åkers moder". Ängsmarkerna som var förutsättning för åkerbruket var flerfaldt större och ännu på 1700-talet det vanligaste markslaget i byn.

Fortsättning.....

12 De Geer morän

En låg åsrygg med morän och stenblock som bildats vid inlandsisens kant, när isfronten drog sig tillbaka. Dessa låga åsryggar ligger parallellt med några hundra meters avstånd och är vanliga norr om Stockholm. I jordbruksmarker brukar de som här bilda en skogskuliss i landskapet. De Geer moränen genomkorsas av en halvväg. De Geer var en svensk geolog som var aktiv för 100 år sedan.

13 Stenfiellen

Stenfiellen var betesmark 1685 och var betad ända fram till 1980-talet. Från början av 1990-talet har Väsby Naturskyddsförening börjat sköta en del av Stenfiellen som ängsmark, med slåtter i juli-augusti. Gullvivor m fl örter har åter blivit talrikare sedan ängsskötseln påbörjats. Slåtter och bete har ungefär samma

god inverkan på markfloran. Skottillväxten hos gräs stimuleras, växtnäringssämnen tas från marken så att en tätväxande ängs- och hagmarksfloran gynnas. En gödsling med kväve räcker för att slå ut denna flora.

14 Starholkar

Stararna häckar varje år i de speciella starholkarna. Starholkar är något större än småfågelholkar. De ska ha en ingång med 50 mm diameter och en bottenyta på 13 x 14 cm. När man går norrut från öppna ladan och just passerat färsten ser man starholkarna i träden väster om vägen.

15 Åkermarken

Grusvägen som leder norrut har exakt samma sträckning som för 317 år sedan. Den här åkern var 1685 uppdelad på 65 mindre åkertegar till fem gårdar i Hammarby By. De små åkertegarna krävde att bönderna gjorde sina arbeten på åkern samtidigt. Åkermarken i Uppland plöjdes med årder. På 1900-talet brukades åkern av Holmens gård. Numera arrenderar landstinget ut marken till Vallstanäs. Man ska inte beträda sådd åkermark. Calmare hagen var betesmark 1685.

16 Hammarby By

Gårdarna i Hammarby By låg fram till 1800-talet norr om Hammarby kyrka i nuvarande gamla sjukhusområdet. Två gårdar låg nära Verka. Det finns inga spår kvar av de gamla bondgårdarna.

PN 2002-04-25

Väsby Naturskyddsförening

1685 års lantmäterikarta med Kalvholmen, Calmare hagen och byns åkrar